

Egy idős ember önmérséklő pohárköszöntője Jézus Sirák könyvében*

Az archaikus korban a lakomák a táplálékelosztás bevált intézményei voltak: az élelmiszerfelesleg elosztásáról éppúgy gondoskodhattak, mint a szűkölködők időnkénti megelégtetéséről. Ezenfelül az istenekkel való szimbolikus közösségtartás alkalmait kínálták, mint pl. a bálványáldozati lakomákban. Mennyiben voltak érvényesek ezek a megállapítások a Kr.-i 2. század hellenista zsidó köreiből és mennyiben lehet Jézus Sirák (latinosan: *Ecclesiasticus*) könyvét a vendégek és vendéglátók „Kiskátéjának” tekinteni? Erre próbálunk a továbbiakban feleletet kapni.

Jézus Sirák könyve (JSir) aránylag tág teret ad az öregség kérdésének. Az idevonatkozó textusok a 3,1–16; 8,6–9; 25,3–6; 30,24 és 32,3–6.

Az öregkorról¹ és az öreg emberekről szóló ószövetségi és deuterokanonikus tanítások² túlnyomó része tekintélyelvű. Ez azt jelenti, hogy feltétlen tisztelettel beszél az öregségről, mint az emberélet beteljesedéséről, az öregekről pedig úgy, mint akik valamilyen erényük, tulajdonságuk folytán közelebb állnak az isteni, mint a köznapis világhoz. Ennek a tekintélyelvnek nagyjából négy eredője lehet a biblikus gondolkozásban, ezek: a hatalom, a bölcsesség, a gyöngédség és a paradigma-szerep.

Az öregség tekintélyelvű megközelítése részben abból ered, hogy az öregeket az isteni hatalom megtetesztőjének tartották. Vallásfenomenológiai meghatározásban az öregség a „mana”, azaz a személytelen „hatalom”³ olyan megnyilvánulása egy idős férfi vagy nő életében, amely annak életkorából fakad. Az idős embernek minden kultúrában kiemelt szerepe volt. Úgy tekintették, hogy mivel az ifjabbaknál többet tapasztalt, ezért közelebb van az isteni hatalomhoz, mint amazok. Ennek következtében tiszteletben kell tartani tanácsait, meg kell hallgatni és figyelembe kell venni a vezető, hagyomány-örző tekintélyét.

* Az előadás elhangzott 2009. ápr. 25-én, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara és az Eötvös Lóránd Tudományegyetem által szervezett *Borzák István emlékülésen*.

¹ *KBL*, II., 320–321.: héber terminusok אָרְיָהּ יָבִים (vénember); אִישׁ שִׁיבֹהּ (ősz hajú, pl. 5Móz 32,25) קָדָן (koros, szakállas; Ez 9,6); יָשֵׁן (öreg, megöregedett). Görög terminusok: ἡλικία, γέρων, γεραιός, πρεσβύτερος, πρεσβύτερος.

² H. W. Wolff: *Az Ószövetség antropológiája* (Harmat, Budapest 2003) néhány paragrafus (149–157) foglalkozik az öregkorral szóló kérdésekkel. Főként a fiatalság és öregség ellentétével, az emberi életidő szakaszaival és az öregedés folyamatával. Rámutat arra a néhány adatra, melyekből következtethetünk az átlagéletkorra és annak túllépésére az ószövetségi kultúrkörben. Pl. a léviták szolgálati ideje a szentélyben 30-tól 50 éves korukig tartott, később 25-től 50 évig (3Móz 4,3,23). A Szentélyben végzett szolgálatot 20 és 60 év közt 50 sekellel kellett megváltani, 60 felett már 15 sekel is elég volt erre. A megöregedett munkaeő értéke csökken. Ezeket az adatokat figyelembe vettük e tanulmány megírásánál. Wolff klasszikus monográfiája a terminológiai kérdésekkel részletesen foglalkozik. Jelen tanulmány azonban inkább az öregség értékelésére s annak teológiai-társadalmi indítékaira helyezi a hangsúlyt.

³ G. Van der Leeuw: *A vallás fenomenológiája*. Osiris, Budapest 2001, 19–20.

Az öregség a megértő gyöngédség és a kegyelet tárgya. Elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ahol az öregséggel kapcsolatban szétválnak a tekintély és a hatalom útjai. Ha az öregséget, mint a megértő gyöngédség tárgyát vizsgáljuk, a hatalmi kérdések már elmaradnak. Egyszerűen arról lesz szó, hogy a fiatalabbak felelősséggel tartoznak azokért, akiket öregkori gyöngédségük segítségre utalttá tett. A bölcsestételekben éppen a később tárgyalandó JSir szövegében (3,10–16) is van egy szép szakasz, amely az öreg szülők iránti kegyeletről, gyöngédségről szól. Ennek tartozékai: az apát segíteni kell öregségében (12–13), nem szabad megszorítani még élete végén sem, el kell nézni neki, ha „elhagná az értelme”, azaz tudatkiesései lennének, döntésképtelenné válnék, s nem szabad vele szemben éreztetni fia erőfölényét (13b).

Az öregség mint élettani folyamat. Wolff⁴ reálisan írja le a megöregedés élettani folyamatát, amit az egyre nagyobb gyengeséggel jellemez. Az öregek tevékenysége egyre szűkül, intenzitása egyre inkább csökken. Szép „pillanatfelvétel” erről az általa idézett Zak 8,4, amely egy eljövendő üdv-állapot leírásában – tehát egyáltalán nem borúlátó összefüggésben – említi: „Fognak még öregebbek és öregasszonyok üldögni Jeruzsálem terein és mindegyiknek bot lesz a kezében, mert magas kort érnek meg.” Az üdvígéret mellett ebből a textusból megérthetjük, hogy a magas kort megért emberekre az üldögelés és a járásukat segítő bot a jellemző. A 71. (LXX: 70) zsoltár egy öreg ember panaszáneke, aki azt kéri nagy bizalommal Istentől: „Öregkoromban se vess el engem, ha elfogy az erőm, ne hagyj el! ...késő vénségemben sem.” (9. és 18. v.). Mitől fél ebben az énekben? Hogy az ereje elfogy, magára hagyják (9. v.), sok nyomorúságot kell még látnia (20. v.). Figyelemre méltó azonban, hogy nem öregsége folyamatának lassulását kéri, hanem Isten jelenlétét az életében. A sokféle szembajtól szenvedő kultúrákban az öregeknek egyik nagy félelme, hogy elvesztik szemük világát vagy az legalábbis megromlik.

JSir 32,3–6 mehökkentő gondolatai az öregember szükséges önkorlátozásáról

JSir-nak ezt a négy versét⁵ nem lehet besorolni az öregekkel kapcsolatos, eddig tárgyalt szövegek megközelítési módjainak (tekintélyelvű, kegyeletes, irreális, élettani, haszonelvű) egyikébe sem. Abban tér el mindezeketől, hogy nemcsak a fiatalabb életkorúaknak ábrázolja úgy az öregséget, hogy azt tisztelettel és megértéssel elfogadják, nemcsak a fiatalabbakat kívánja rávenni az öregekkel szemben, az isteni törvények vagy a meglévő gyakorlat nevében, a hagyománynak megfelelő etikus magatartásra, hanem egy ponton, mégpedig a lakomákkal kapcsolatban, maguktól az öregektől kíván etikus magatartást, önkorlátozást. JSir-nak ezeket a gondolatait ezért merjük „meghökkentőnek” nevezni. Vizsgáljuk meg tehát ennek a négy, különös versnek teljes szövegkörnyezetét!

Az öregemberek önkorlátozásáról szóló szakasz (32,3–6) egy tágabb szövegösszefüggésbe tagolódik, amely általában szól a lakomákról (31,12–32,13).⁶ Az utóbbin belül a felosztást a következő hosszabb-rövidebb témák adják: a) 31,12–24: illő és illet-

⁴ H. W. Wolff: *i. m.* 150. skk.

⁵ Exegéziséhez ld. Lamparter, H.: *Die Apokryphen I. Das Buch Jesus Sirak*. Calwer, Stuttgart, 137. skk.; Crenshaw, J. L.: *Sirach*. The New Interpreters Bible, vol. 5. Abingdon Press, Nashville 1997, 782–784.

⁶ Crenshaw: *i. m.* 783.

len részvétel a vendégségben; b) 31,25–31: kellő önuralom a borivásban; c) 32,1–2: tanácsok lakomavezetőknek, függetlenül életkoruktól; d) 32,3–6: önmérsékletet tanúsító öregember pohárköszöntője; e) 32,7–9: ifjú ember pohárköszöntője; f) 32,10–13: az asztaltól idejében kell felkelni!

A 31,12–24 a lakomák alkalmával tanúsítandó viselkedésre nézve ad tanácsokat a meghívottaknak, láthatóan a fiatalabbaknak, akik először vesznek ilyenén részt. Az író tekintettel van a görög-római szimpóziumokra, de saját kultúrája, a hellenizált zsidó középosztály hagyományai próbálja beilleszteni azt. Hasonló gondolatokkal a Péld 22,17–24,33-ban is találkozunk, sőt fennmaradtak az egyiptomi Amenemope instrukciói is, ugyanerről a tárgyról.⁷ Ben Sira intelmei olyan időben születtek, amikor kiüresedtek a görög-római szimpóziumok, és megvolt a veszélye annak, hogy nem a közösség-gyakorlás és a színvonalas eszmecsere, hanem a vendéglátó gazdagságának mutogatása és a *casus bibendi*, az „ok (ürügy) az ivásra” alkalmává lesznek.⁸ Ezért figyelmeztet a kölcsönös udvariasság fontosságára a lakomákon. Az volt az illendő akkoriban, hogy a vendég dicsérje az ételeket, ugyanakkor gyakoroljon önmérsékletet azok fogyasztásában, nehogy falánknak tűnjék. A 31,13-ban szereplő „gonosz szem” itt valószínűleg a határtalan étvágyat jelenti, aminek a veszélyét a vendégeknek tudatosítaniuk kell: „Emlékezz arra, hogy milyen gonosz a szem!” Ben Sira tanácsait az udvariasság szabályai mellett az önérdekre is alapítja. Érvei a mérsékelt ételfogyasztás mellett: az ezt gyakorlók jólneveltségüket bizonyítják (16. v.), a mértéktartó evés egészséges alvást biztosít, képessé tesz a másnapi koránkelésre (20. v.), aki ezt a szabályt figyelembe veszi, az „egyetlen betegséggel sem fog találkozni” (22. v.).

A 31,25–31 a boriváshoz ad jó tanácsokat. Akár az imént tárgyalt ételfogyasztással kapcsolatban, a bor fogyasztásában is az arany középút híve. A 25–26a figyelmeztetése: „Ne legénykedj a borral!”, mert már sokakat tönkretett. A borivás egyben próbálja akaraterőnket, meg tudunk-e maradni a kellő mérték mellett. A 27–28. versekben a bor dicséretét találjuk („ujjong a szív, felderül a lélek”). Végül a 29–30. versek pedig a mértéktelen borozás szomorú következményeit sorolják: megkeseredik a lélek, kihívó és kötekedő lesz a magatartásunk, a részegség dühkitörésekkel, gyöngeséggel és verekedésekkel jár együtt. A 31. vers azokat inti, akiknek az asztalszomszédja ittasodott meg. Tőlük megértő magatartást vár, nem önkontrollját elvesztő társuk megszegényítését. A 27b–28. versek a túlzott borivás veszélyeire figyelmeztetnek, ezek: a tivornyázás, a lélek megkeseredése, kötekedés, verekedés.

Miután megvizsgáltuk 32,3–6-nak, az öregember pohárköszöntőjének tágabb szövegkörnyezetét a 31,12–24-ben (illő viselkedés a vendégségben) és 31,25–31-ben (jó tanácsok borivóknak), most nézzük meg szorosabb összefüggéseit is, melyek a lakomák rendjét szabályozzák (32,1–13)! Megelőzik az öregeknek szóló szakaszt a lakomavezetőknek adott, életkoruktól független instrukciók (32,1–2). A 32,1a görög szövege csak egy kérdés: „Vezetőnek (ἡγούμενον σε κατέστησεν) tettek”? De mivel lakomáról van szó, s annak vezetője a lakomavezető (ἀρχιτρίκλιος – Jn 2,8–9), a kérdés fordítása így pontos: „Lakomavezetőnek tettek?”⁹ Az írónak a következő három elvárása

⁷ Crenshaw: *i. m.* 783.

⁸ Ez az utóbbi veszély már Platón *Szimpósion (A lakoma)* c. műve keletkezése idején is fennállt; vö. *Válogatott művei*. Európa Kiadó, Budapest 1983, 149–157. skk.

⁹ Annál is inkább, mert a καθίστημι ige (beiktat, alkalmaz, megtesz valaminek) olyan vonzatokban is használatos, mint: őrséget állítani, *tirannoszt* beiktatni, államot megszervezni stb. Barrett, C. K.: *Das*

van attól, aki ezt a státust elnyerte. 1. Ne szálljon a fejébe a dicsőség; 2. olyannak tartsa magát, mint a jelenlévők közül bárki;¹⁰ 3. előbb az asztaltársak ellátásával törődjék,¹¹ csak akkor üljön le közéjük, ha már minden feladatát (gondoskodás ülőhelyről,¹² ételről-italról, zenéről,¹³ virágról¹⁴) elvégezte. Ígér is valamit azoknak, akik így gyakorolják lakomavezetői tisztüket: illetudó viselkedésükért (εὐκοσμία) koszorút nyernek.

Ami a beszédet tartó fiatalokhoz intézett figyelmeztetéseket (32,7–9) illeti, ezek az öregeknek adott tanácsok (32,3–9, ld. később) után következnek a szövegben. A 7. versben az első szó ismétlése a 3. v. első szavának, ami az öregekhez szólt. Ebben az összefüggésben azt fejezi ki, hogy öregek és fiatalok egyaránt tarthatnak beszédet. De hogyan fogadható el, hogyan lesz illendő a fiatal ember beszéde? 1. Ha felkérlik erre (εἰ χρεία σοῦ – „ha a te tiszted”). 2. Ha tömören, lényegre törően beszél, ha kevés szóval sokat mond. 3. Ha megtartja azt a fontos retorikai szabályt, hogy „tud beszélni és ugyanakkor hallgat” (8. v.). 4. Ha „a híres nagyságok körében... nem velük egyenlőként” (μη̄ ἕξισάζου¹⁵), azaz szerényen viselkedik (9. v.). 5. Végül, ha nem vág bele soha mások szavába: „amikor más beszél, te ne fecsegi sokat!”

Főtémánk, a 32,3–6 szöveggörnyezetéhez tartozik a 32,10–13 is. Az író már mind az öregeknek, mind a fiatalabbaknak tanácsokat adott a tőlük elvárt, vagy nekik megengedett pohárköszöntők szerénységéről, rövidségéről. Most a hazamenetel tudnivalói következnek, amelyek egyaránt vonatkoznak öregekre és fiatalokra. A szerző a 32,10-ben egy máig érvényes természeti jelenséget ír le: vihar közeledtével előbb villámlik, aztán mennydörög. Így van ez a szerény (αἰσχυντηρός) ember magatartásával, majd jó hírével is. Aki szerény, az tudja, hogy mikor illendő otthagyni a vendégséget és hazamenni. Ez az előnyös tulajdonság az illető jó hírét öregbíti. Még néhány jó tanács (11a–13. v.): 1. semmiképpen sem szabad utolsónak felkelni az asztaltól; 2. hazamenet közben ne „ténferegjünk” jobbra-balra, mert így nem biztos, hogy hazajutunk; 3. ha zaérve két dolog vár ránk: derűs tréfával emlékezhetünk a lezajlott vendégségre és áldhatjuk „Alkotónkat”, aki javaival megmámorosított minket. Megjegyzendő, hogy a görög-római lakomák is az istenek dicséretével végződtek.

A fentiek ismeretében jobban érthetjük vizsgálatunk legfontosabb szövegét, a 32,3–6-ot, amely az öregektől a lakomákon kívánt önkorlátozásról szól. Az adott szituáció: egy öreg embernek módot adtak arra, hogy valamilyen gazdag házigazda által rendezett lakomán (szümposion, bankett) felszólaljon:

Evangelium des Johannes. Göttingen 1990, 212–216 ír arról, hogy Philón az isteni Logoszt „Isten bortöltőjének és lakomavezetőjének” nevezte. A lakomán a vendégek közül valakit, akiben megbíztak, *arbiter bibendí*-nek, pohárköszöntőt mondó rendezőnek választották meg.

¹⁰ Az eredeti szöveg nem is a „Viselkedj úgy, mint...” formulát használja, ami képmutatás is lehet, hanem az egyszerű, de valóságos létformát, a: „legyél olyan, mint...” kifejezést.

¹¹ Α φροντιστειν (latinul: curare) a másokról való gondoskodást jelenti.

¹² Ne tolakodjék előre, az asztalfő közelébe (a házigazda helyére), vö. Lk 14,7–11.

¹³ Vö. Lamparter: *i. m.* 137–138., ahol ő „nemes asztali zenével fűszerezett vendégségről” ír.

¹⁴ Crenshaw említi, hogy a lakomavezetőnek virágcsokrot kellett viselnie a fején. Ld. Crenshaw: *i. m.* 746.

¹⁵ Főként a LXX-ban ismeretes ige, amelynek jelentése: „magát egyenlővé tenni”; vö. Györkössy – Kapitányfy – Tegye: *Ógörög–magyar nagyszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1990, 374.

„3. Mondj,¹⁶ öregember,¹⁷ pohárköszöntőt,¹⁸ illik ez hozzád,¹⁹ de józan fegyellemmel,²⁰ és ne zavarod a zenét.²¹ 4. Amikor fülbemászó dallamok halatszanak:²² ne szószátyárkodj,²³ és alkalmatlan időben ne kezdj bölcselkedni.²⁴ 5. Mint rubinpecsét az arany ékszeren,²⁵ olyan az együtt dalolás²⁶ a borozók lakomáján.²⁷ 6. Mint az aranyba foglalt smaragdpecsét, olyan a szép zeneszám a bort élvezőknek.”

A szöveg gondolatai abban térnek el az öregséggel foglalkozó egyéb bölcses-ségirodalmi ószövetségi, deuterokanonikus és intertestamentális iratoktól, hogy az öregséget nem az azokban használatos tekintély- vagy haszonelvű, de nem is irreális módon közelítik meg, hanem egy bizonyos szituációban, mégpedig a lakomákon tanúsított magatartásukat illetően. A szakasz apellál az öregek önkritikájára, aminek egyik következménye az idős emberek önkorlátozása lehet. Ez az önkorlátozás az öreg emberek pohárköszöntőire vonatkozik. Elvárja tőlük, hogy a lakomákon rövid, lényegre törő és odaillő módon mondjanak pohárköszöntőt, legyenek tekintettel az asztaltársakra, ne versenyezzenek se hangerőben, se terjedelemben az ott elhangzó zenével és a borozók jókedvű dalolásával. Ennek a rövid szövegnek, tehát JSir 32,3–6-nak a kivételével, a vonatkozó bibliai irodalom mindig és mindenütt az idős nemzedék (szülők, tanítók, vének testületei, kiválasztottak, vezető szerepet játszó, gyengédségre szorultak) olyan tiszteletét hangsúlyozta, mint akik az isteni hatalom képviselői. Ebben az öregek haszonelvű megközelítése sem volt kivétel, mert azt nehezen lehetett elválasztani a velük szemben elvárt jócselekedetektől. Az öregek státuszának irreális megközelítése (ld. József és Aszeneth) is azok tekintélyén alapult. Mindezekkel szemben a JSir 32,3–9 azt a véleményt tükrözi, hogy az öregeknek bizonyos helyzetekben tekintettel kell lenniük

¹⁶ Ld. a már tárgyalt 7. v. első szavát, ami egyenlő a 3. v. első szavával *λάλησον* – „mondj!” Öregnek (3. v.), fiatalnak (7. v.) tehát egyaránt módjuk van felszólalni a lakomán. A kérdés csak az: hogyan teszik ezt?

¹⁷ Az „öregember” megszólító módban (vocativus) áll. Valószínűleg tudatosan a szerző nem a *γέρων*, *γεραιός* szavakat használja, melyek az idős életkorra önmagukban is vonatkoznak, hanem a *πρεσβύτερε* – „idősebb” kifejezést, ami a megszólított életkorát másokhoz viszonyítva ítéli öregnek.

¹⁸ Az eredeti szövegben nem találjuk a „pohárköszöntőt” kifejezést. De figyelembe véve az 1. versben megkezdett „lakomavezető” témát és a 7–9. versekben a fiataloknak adott tanácsokat a lakoma közbeni felszólításra, a magyar nyelvben itt bátran fordíthatjuk az öregember felszólását a lakomán: „pohárköszöntő”-nek.

¹⁹ *πρέπει γάρ σοι* – „mert illik hozzád”. Az ősz hajú, közismert, meghívott, tehát társadalmilag elismert státusú vendég felszólalása nem volt botránkozató a lakomán, a szövegben (3–6. v.) megadott feltételek mellett.

²⁰ A görög eredeti: *ἐν ἀκριβεῖ ἐπιστήμη* – „a szavakkal takarékoskodó hozzáértéssel”, azaz jártasan a lakománál szükséges rövid, lényegre szorító, s mégis pozitív hatást keltő retorikához.

²¹ A *μὴ ἐμποδίσης μουσικῆ* – „ne zavarod a zenét” kifejezés nagyon szemléletes, mert mögötte az *ἐμποδίζω* – „valakinek a lábát béklyóba verni, valakit – vagy valamit – akadályozni” ige áll.

²² *ἴπου ἀκρόαμα* – „arra az esetre, hogyha a fülnek kellemes dolog (beszéd, ének, zene) hangzanék”. Vö. Györkössy, 45.

²³ *μὴ ἐκχέρης λαλιᾶν* – „ne önts ki a beszédet”, azaz ne szószátyárkodj.

²⁴ Az itt szereplő *ἀκαίρως* szó kifejezetten az alkalmatlan időt jelenti. Crenshaw említi a lakomákon azt a valóságos veszélyt, hogy az idősebb vendégek fitogtatni kezdik saját bölcsességüket. Ld. Crenshaw: *i. m.* 784.

²⁵ A Péld 25,11–12 – „az aranyalma ezüsttányéron” hasonlata – mutatja, hogy szokásos volt a maga helyén felhangzott dalolást és zenét az értékes és egymáshoz illő ékszerekhez hasonlítani.

²⁶ A *σύγκριμα* szó használata itt nagyon találó, mert egyrészt általában az „összetételt”, másrészt, konkrétan a közös éneklést jelenti.

²⁷ Az *ἐν συμποσίῳ οἴνω* jelenése ez esetben: „a borozók lakomáján”.

a fiatalabbakra, akik ugyan a lakomák előtt vagy közben szívesen meghallgatják az idősebbeket, de csak akkor, ha azok beszédük során kellő önkontrollt gyakorolnak.

Summázva: az öregekkel foglalkozó minden ószövetségi és intertestamentális textus a fiatalok kötelességeit részletezi az öregek iránt, JSir 32,3–6 viszont az öregek kötelességeit mutatja be a fiatalok iránt.

Hogyan magyarázhatjuk mindezt? Először talán a lakomák fontos társadalmi szerepével az adott korban (kb. a Kr. e. 2. sz. végén). A megelőző archaikus korban a lakomák a táplálékelosztás bevált intézményei voltak: az élelmiszerfelesleg elosztásáról éppúgy gondoskodhattak, mint a szűkölködők időnkénti kielégítéséről. Ezenfelül az istenekkel való szimbolikus közösségtartás alkalmi voltak. Az régi görögöknél a szümposion (lakoma) a szabad férfiak borívó társasága, az esti étkezés után. A hellenizmus idején – az eddigiekből láthatóan a zsidó kultúrában is – a lakomák privát, politikai és kulturális vonatkozásai biztosították az elit gyakorlati kontrollját a nép többi része felett, meg azzal, hogy kiket hívtak meg magukhoz és kiket nem, legfőképpen pedig azzal, hogy nem hivatalos minősítést adtak a távollevőkről és véleményt formáltak a közélet kérdéseiről és szereplőiről.²⁸

Másodszor, az öregekkel szembeni elvárásokat a lakomákon azzal magyarázhatjuk, hogy JSir későbbi irat, mint a bölcsességirodalom túlnyomó része. Ha nem értjük félre a kifejezést: „modernebb” annál. Felfogását „felvilágosult tradicionalizmusnak” lehet felfogni. Ismeri a hellenizmus bölcsességét, sőt az ifjúságot is igyekszik azzal megismertetni, de mindezt azért teszi, hogy az általa megindított nevelési program (παιδεία) elsajátítása által tanult zsidó értelmiség alakuljon ki, s az ehhez tartozó fiatalok jobban tudjanak ellenállni a hellenista filozófiai hatásoknak, illetve az ő programjában alternatívát találjanak amazzal szemben.²⁹

Végül az itt elmondottakkal helyesbíteni szeretnénk egy ponton O. Wischmeyernek³⁰ azt a nézetét, hogy JSir szinte egyetlen célja az ifjúságnak nyújtott képzés lett volna. Mindkét életkor tanítására vállalkozott és mindkét életkortól bölcsességet várt. Mint látjuk, néha az öregeknek is szükségük van a tanulásra, önkorlátozásra, a fiatalok közti legcélravezetőbb magatartás gyakorlására. Ezért lehet a jelen tanulmányt egy vénember önkorlátozó pohárköszöntőjének tartani.

Egy vénember önkorlátozó pohárköszöntője

Ha JSir 3,1–16-ot olvassuk, újabb adatokat találtunk a szülők tekintélyelvi tiszteletéről. Ezek azonban annyira összefonódnak az öregség kérdésének haszonelvű szemléletével, hogy nehéz a kettőt szétválasztani. Balla Péter meg is említi monográfiájában, hogy JSir 3,1–16 összeköti a szülők és az idősek tiszteletét.³¹ Vegyük figyelembe előbb a tekintélyelvű gondolatokat! A szakasz formája és tartalma nagyon hasonlít a bölcsességirodalomban máshol található szülők tiszteletéről írtakkal. Ideillik a *Pirge 'Abot*

²⁸ Ennek izráéli előzménye a „kapuban ülő vénék” (pl. Ruth 3,11; 4,1–2) társasága volt.

²⁹ Vö. Bolyki János: Bölcsesség a deuterokanonikus könyvekben. In: Xeravits Géza – Zsengellér József (szerk.): *Szövetségek erőterében. A deuterokanonikus irodalom alapvető kérdései*. Pápai Református Teológiai Akadémia – L'Harmattan, Pápa–Budapest 2004, 82. Arról, hogy miképpen hatottak a hellenista filozófiai gondolatok JSir-ra, J. J. Collins nyomán Pecsuk Ottó adott jó összefoglalást ugyanott: *A deuterokanonikus bibliai könyvek s a hellenista filozófia*. 97–113.

³⁰ Wischmeyer, O.: *Die Kultur des Buches Jesus Sirach*. Heidelberg 1991.

³¹ Balla Péter: *The Child-Parent Relationship in the New Testament and its Environment*. Tübingen 2003, 91. skk.

mondása: „Aki tanul az öregtől, kihez hasonlít? Arra, aki érett szőlőt eszik és óbort iszik.”³² A bevezető 1–2. versek és a 7. vers egészen hagyományos módon hív a szülők tiszteletére: a bölcsesség-tanító és az apa azonosak, az apának gyermekei feletti tisztessége (δόξα) az Úrtól van, az anya fiaival kapcsolatos ítéletét (κρίσιν μητρός) is ő erősítette meg (ἑστερέωσεν), ezek tehát fellebbezhetetlenek, aki szüleit szolgálja olyan, mintha ezt mennyei Gazdájával tenné (7. v.). Ez a gondolatmenet alapja. A szövegből azonban sejthető, hogy a szülők vénülésével egyidejűleg speciális körülmények következtek be a fiatalok életében – pl. a mezőgazdasági munka mellett a kalmárkodás –, ez pedig azzal a kísértéssel járt számukra, hogy ne a tiszteletre méltó szülőkre, hanem saját tapasztalataikra, alkalmazkodási készségükre támaszkodjanak.³³

Ha a szöveget továbbolvassuk, felfedezzük, hogy az, a 3. versből kezdve, a szülők iránti tiszteletet szétválaszthatatlanul összeköti a haszonelvűséggel. Aki apját tiszteli, annak kiengeszteltnek vétkei (3. v.), meghallgatást nyer, amikor imádkozik (5b. v.), örülni fognak gyermekei (ti. annak, hogy apjuk tiszteli saját apját, az ő nagyapjukat (5a. v.). Már az apa dicsérése is hosszú élettel fizet vissza (6a. v.).³⁴ Aki anyját dicséri: mintha kincseket gyűjtene (4. v.). Vajon milyen kincseket: a jó hírnév fényes sugarait? Minden „kincs” hasznos így vagy úgy, az anyát dicsérni tehát: érdemes. Megtudjuk továbbá, hogy az apától nyert áldás erősíti a fiak házait, az anyai átok viszont annak alapját ingatja meg (9. v.). Az író ezt átvitt értelemben jelentette ki, a „ház” pedig az önállóvá lett fiú nagycsaládjára vonatkozott. Ha az ember dicsősége (11. v.) atyja tiszteletéből ered, érdemes tisztelni őt, ha ebből saját dicsőségünk eredhet. Egy másik helyen (25,3) arra biztatja JSir a fiatalokat, hogy idejekorán gyűjtsenek maguknak annyit, hogy öregkorukra semmiben se szenvedjenek hiányt. Praktikus tanács, de ennél inkább haszonelvű megközelítése az öregségnek nemigen található a bibliai irodalomban! A JSir-ban található, az öregségről szóló haszonelvű szövegek áttekintését egy csattanós példával, a 30,24-gyel kívánjuk befejezni, ahol a szerző arra biztatja olvasóit, hogy ne hagyják magukat a gondoktól gyötörni, mert azok „korai öregséghez vezetnek”. Íme, egy igazi, „kozmetikai jelentőségű” tanács az öregség haszonelvű megközelítéséről: minél később torzítják el arcunkat a vénség barázdái, annál jobb!

“Give a toast, old men, it is proper that you should”

(Eccl 32,3–4)

Self-control for Grandfathers on the Banquets in the Deuterocanonical Literature

In archaic age banquets have had the role to-be well-tested nourishment- parcelling institutions. They could supply even as the distribution of food surplus as for occasionally provision of needy people. They gave moreover opportunities for exercising symbolical community with gods. How valid are these statements in the hellenistical jewish communities and how can we respect the Book of JSir as the cathecism of guests and hosts? We try to get an answer for this question above.

³² Idézi: Crenshaw: *i. m.* 699.

³³ Crenshaw: *i. m.* 658–660.

³⁴ Igaz, hogy az V. parancsolat szerint is a szülők tiszteletének következménye a hosszú élet jutalma a földön, de ott az irodalmi műfaj: apodiktikus Törvény, míg az idézett JSir 3,6 nem „tiszteletről” beszél a szülők iránt, hanem csak tulajdon apja dicséretéről, ami akár képmutatásból is fakadhat.